ЗЛЕТИ І ПАДІННЯ МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ОЛЕКСІЯ БРОВКІНА

ГРЕЧЕНКО Володимир Анатолійович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства Харківського національного університету внутрішніх справ.

ORCID:http://orcid.org/0000-0002-6046-0178

ЯРМИШ Олександр Назарович - доктор юридичних наук, професор,завідувач Навчально-наукової лабораторії дослідження проблем забезпечення прав осіб, які постраждали від війни, Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

ORCID: http:// orcid.org/0000-0002-4811-4520

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)"19"

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.12

У статті розглядається життєвий шлях і діяльність міністра внутрішніх справ Олексія Бровкіна (1906-1983). У його службовій кар'єрі можна виділити кілька основних етапів: 1. 1939-1941рр. – господарська робота, поступове зростання в посадах; 2. 1941-1951 рр. – керівна партійна робота, вершиною якої була посада заступника завідувача відділом машинобудування ЦК КПУ; 3. 1951-1956 рр. (із незначною перервою – робота на посадах заступника міністра держбезпеки УРСР та заступника міністра внутрішніх справ УРСР; 4. 1956-1962 рр. – діяльність на посаді міністра внутрішніх справ УРСР – пік кар'єри; 5. 1962-1968 рр. – робота на посаді начальника Вищої школи МОГП СРСР. О. Бровкін став міністром внутрішніх справ УРСР у період посилення лібералізації радянського режиму, коли відбувалося реформування багатьох сфер управління державою, але йому не вдалося істотно покращити роботу МВС. Це було пов'язано з тим, що МВС республіки перебувало під контролем центральних органів СРСР, а з іншого боку, і сам Бровкін був постаттю пересічною, неяскравою, без видатних здібностей. Сама система відбору та висування кадрів у СРСР вимагала, перш за все, ретельних виконавців волі компартії, без особливих відхилень та творчих проявів. Олексій Бровкін був керівником МВС, але не його лідером.

Ключові слова:Україна, міністерство внутрішніх справ, О.М. Бровкін, партійно-державна номенклатура, кадри, міліція.

Постановка проблеми

Діяльність керівників органів внутрішніх справ, як би вони не називалися – народні секретарі, наркоми, міністри, – мала велике значення в реалізації карної політики держави, протидії злочинності, охороні громадського порядку. Звичайно, що впродовж усього періоду існування органів внутрішіх справ його очільники, особливо в радянський період, були виконавцями волі вищого партійного керівництва, до певної міри його заручниками на цій посаді. Але кожен з них вносив у цю діяльность щось своє, і цей внесок багато в чому залежав від значимості його індивідуальності, його особистих якостей, організаторських здібностей, уміння працювати з людьми. Олексій Бровкін був типовим представником партійно-радянської номенклатури, певний час перебував на посадах заступника міністра внутрішніх справ Української РСР, а згодом міністром. Його основна діяльність припала на достатньо складні післясталінські часи – часи часткової лібералізації радянського політичного режиму. У цей період були спроби поліпшити роботу міністерства і деякі позитивні риси змін, зроблені в цей час, заслуговують на увагу. Але й негативний досвід діяльності міністра та міністерства, яке він очолював, теж має певне повчальне значення і цікавий як для істориків права, так і практичних працівників поліції.

Стан дослідження проблеми

Певні важливі аспекти цієї теми висвітлювалися в монографії О. М. Бандурки "Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України в 1917-2022 роках"(1), його ж книзі спогадів "Міністри теж люди"(2), нарисі про О. М. Бровкіна в збірнику документів і матеріалів "Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) (3), статті В.А.Греченка В.А. "Від генеральних секретарів до міністрів внутрішніх справ"(4). Проте комплексного дослідження діяльності О.М. Бровкіна, особливо під час його перебування в керівництві МВС у якості заступника міністра, а згодом – міністра внутрішніх справ УРСР, ще не було, тому ця тема потребує подальшої розробки та вивчення.

Мета і завдання дослідження

Автори поставили собі за мету комплексно розкрити діяльність Олексія Бровкіна під час входження його до керівництва МВС УРСР, розкрити його основні здобутки та недоліки в роботі під час перебування на посадах заступника міністра та міністра внутрішніх справ УРСР. Ця мета конкретизується в таких завданнях:

- розглянути початковий період діяльності О.М. Бровкіна на посаді заступника міністра державної безпеки УРСР в 1951-1953 рр. та причини його звільнення з цієї посади;

- висвітлити основні аспекти діяльності заступника міністра внутрішніх справ УРСР О.М. Бровкіна після повернення його на цю посаду у 1953-1956 рр.;

- показати головні напрями діяльності міністра внутрішніх справ О.М. Бровкіна на цій посаді у 1956--1962 рр., охарактеризувати стиль його керівництва, ступінь виконання ним державно-правової політики в цей час.

Методологічна основа дослідження

Одним із найважливіших принципів методології, на який спиралися автори, був *історизм*. Застосування принципу історизму дозволило розглянути всі історичні факти, явища і події відповідно до конкретно-історичних обставин у їхньому взаємозв'язку і взаємообумовленості. Усі історичні явища вивчалися в розвитку: як вони виникли, які етапи у своєму розвитку пройшли, чим в кінцевому рахунку стали. Події чи особи, їхня діяльність не розглядалися водночас чи абстрактно, поза часовими вимірами. Застосування принципу історизму було важливим ще й тому, що він не обмежується констатацією минулого, а передбачає цілісний синтез минулого, сьогодення і майбутнього як атрибутів людського буття в їхній динаміці. Це дозволило всебічно врахувати зумовленості характеру і результатів діяльності конкретної історичної особистості.

Виклад основного матеріалу

Початок біографії Бровкіна був таким. **Бровкін** Олексій Миколайович (1906-1983) народився в м. Путивль Сумської області в сім'ї селянина-бідняка. В анкеті, заповненій у 1954 р., відзначав, що за національністю росіянин (5, арк.57). Як він сам писав у автобіографії: «Батьки мої селяни-бідняки, працювали по найму, батько в останній рік життя (помер у 1912 р.) працював кочегаром у Путивльській земській лікарні; мати працювала в тій же лікарні санітаркою. Після смерті батька мати перейшла працювати домогосподаркою в Суми. Після 1917 р. і до смерті працювала прибиральницею в Сумах у школі № 5, там само працювала прибиральницею і сестра» (3, с. 40). Початкову освіту майбутній міністр отримав у церковно- приходській школі. Продовжив навчання О.М. Бровкін у чотирикласному початковому училищі у м. Сумах.

Трудову діяльність розпочав у 1922 р. на сезонних роботах у селах Миколаївка та Степанівка Сумської області, де заготовляли сировину для Степанівського цукрового заводу. До 1924 р. О.М. Бровкін устиг також попрацювати робітником – вагарем та лаборантом на цих підприємствах. У 1924–1929 рр. він дещо змінив свій робітничий профіль і вже працював слюсарем-електромонтером на Червонозаводському рафінадному заводі в м. Суми. Генерал-полковник міліції О.М. Бандурка, який зустрічався з О.Бровкіним у 1959 р., відзначав, що йому

“потиск руки міністра запам’ятався, це була рука людини фізичної праці”(2, с. 9).

У 1929 р. О.М. Бровкін вирішує продовжити навчання за технічним профілем і вступає до Сумського машинобудівного інституту, де у 1930 р. отримав спеціальність інженера-механіка. Цього ж року він стає членом комуністичної партії. В анкеті щодо сімейного становища Бровкін відзначав, що має дружину– Ірину Сигізмундівну, 1911 року народження, одружилися 15 березня 1930 р., і сина – Ігоря Олексійовича, який народився 2 листопада 1930 р.(6, арк.18).

Перший серйозний кар’єрний крок О.М. Бровкін зробив на заводі «Реммаштрест» у м. Харкові, де працював упродовж 1930– 1939 рр. За три роки (1930–1933) він пройшов шлях від рядового конструктора до начальника виробничого відділу. 1933 р. Олексій Бровкін стає головним інженером заводу (6, арк.1).

Слід відзначити, що багатьох представників керівництва і простих робітників заводу «Реммаштрест» у 1938 р. було обвинувачено в антидержавній діяльності (інкриміновано «участь у карально-диверсійній куркульсько-повстанській організації») та репресовано. Багатьох, так звані особливі трійки НКВС, присудили до розстрілу і вирок було виконано у самому Харкові; інших відправили у заслання до Казахстану. Олексія Бровкіна переслідування з боку сталінського режиму не зачепили, навіть більше, у 1939 р. він отримує чергове підвищення і стає начальником Харківського обласного управління місцевої паливної промисловості. Така «недоторканість» та навіть підвищення після репресій викликає певні запитання. Можливо, Бровкіну просто повезло – так тоді теж було, хоча не часто. А можливо, він співробітничав якимсь чином з органами, адже в подальшому його направили на роботу саме туди. Проте, це лише версія, а якихось документальних підтверджень щодо цього в нас немає.

У березні 1941 р. він переходить на партійну роботу і стає секретарем Харківського міського комітету КП(б)У з машинобудування. Під час окупації території УРСР гітлерівцями Харківський міськком КП(б)У евакуювали до Нижнього Тагілу, де О.М. Бровкін із січня до серпня 1942 р. виконував обов’язки секретаря міськкому з машинобудування. З серпня 1942 р. до серпня 1946 р. він стає другим, а згодом першим секретарем Нижньо-Тагільського міськкому ВКП(б). На посаді першого секретаря Олексій Бровкін пробув лише рік, після чого знову повернувся до УРСР, де обійняв посаду заступника завідувача відділу машинобудування ЦК КПУ, на якій перебував до жовтня 1951 р.(6, арк.2). За часів роботи на Уралі Бровкін отримав військовий орден Червоної Зірки (1943), а через два роки був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Це були основні державні нагороди О.М. Бровкіна. Слід відзначити, що в період його перебування на міністерських посадах, він не був нагороджений жодною значимою державною відзнакою. Лише в 1967 р. вдруге отримав орден Трудового Червоного Прапора.

24 жовтня 1951 р. Олексія Бровкіна було призначено заступником міністра державної безпеки УРСР з присвоєнням йому звання полковника (3, с.40-41).

Але після смерті Й. Сталіна і призначення Л. Берії на посаду міністра внутрішніх справ СРСР, а П. Мешика – на посаду міністра внутрішніх справ УРСР, у підйомі Бровкіна ієрархічними сходами відбулися істотні зміни.

Прибувши до Києва, Мешик одразу ж звільнив з роботи низку керівників МДБ УРСР, направлених в органи державної безпеки ЦК компартії України. Серед них були заступники міністра М.В. Слонь і О.М. Бровкін.

П. Мешик хоч і належав до когорти сталінських репресантів, але мав значний досвід роботи в органах внутрішніх справ і дилетантів не любив. Неприязне ставлення до партійних працівників Мешик відверто продемонстрував на першій же оперативній нараді керівного складу МВС УРСР. У своєму виступі він підкреслив, що одним із суттєвих недоліків у роботі органів МДБ республіки стало використання на керівних посадах таких чекістів, як Бровкін. Він звернувся до Бровкіна і запитав його: «Як ви вважаєте, правильно зробили, що вас

послали на роботу в органи державної безпеки?» Бровкін відповів, що направлений в МДБ за рішенням ЦК партії. На що Мешик саркастично додав: «Це не має ніякого значення. Ви нашої роботи не знаєте і працювати вам в органах МДБ важко»(7, с.70). Тут важко не погодитися з П. Мешиком, його висновок мав під собою підстави, що буде видно з подальших матеріалів статті, хоча парткерівництво СРСР та УРСР пізніше прийшло до іншої думки, і Бровкін навіть став міністром внутрішніх справ республіки. Перебуваючи на посаді міністра внутрішніх справ, П. Я. Мешик намагався виправити деякі порушення законності, допущені його попередниками. І справа тут була не в дотриманні радянської традиції «все звертати на попередника», щоб відтінити саме свою роботу, хоча ми повністю не відкидаємо такого висновку. Мова йшла реально про відновлення справедливості та реабілітацію невинуватих людей, на яких були сфабриковані кримінальні справи з політичним забарвленням. Красномовним у цьому плані є наступний документ, який ми наводимо нижче.

Це цілком таємне повідомлення міністра внутрішніх справ УРСР П.Я. Мешика першому секретареві ЦК КП України О.І. Кириченку під назвою «Про серйозні недоліки в роботі колишнього МДБ УРСР», датоване 30 травня 1953 р. У ньому, зокрема, було написано, що під час приймання від колишнього МДБ УРСР слідчих справ, які перебували у провадженні Слідчої частини МДБ УРСР, було встановлено, що деякі працівники колишнього Міністерства державної безпеки України в практиці своєї роботи допустили серйозні перегини та необґрунтовані арешти радянських громадян. МВС УРСР унаслідок ретельного аналізу низки слідчих справ уже було звільнено з-під варти 11 осіб, заарештованих незаконно. Особливо велика кількість незаконних арештів була зроблена серед осіб єврейської національності, причому працівники, які робили ці арешти, керувалися вказівками колишнього першого секретаря ЦК КП України Мельникова Л.Г. про необхідність слідчим шляхом розкрити так зване «єврейське націоналістичне підпілля». З пояснень працівників колишнього 5-го Управління МДБ УРСР, які робили необґрунтовані арешти осіб зазначеної категорії, з'ясувалося, що 25 лютого 1953 р. року колишнім заступником міністра держбезпеки О.М. Бровкіним було надано вказівку керівництву 5-го Управління МДБ УРСР підготувати протягом однієї ночі «довідку на «єврейських націоналістів» для доповіді Мельникову та П.І. Івашутіну (тодішній міністр держбезпеки УРСР) (8, арк.73-75).

Усі перелічені особи з-під варти на час надсилання повідомлення П. Мешика О. Кириченку вже були звільнені та реабілітовані.

Колишній заступник начальника відділу 5-го управління МДБ УРСР майор Сєкарев у своєму поясненні від 30 травня 1953 р. написав: "Окремо хочу зупинитися на безвідповідальному відношенні Бровкіна до перегляду довідок і особливо до затвердження постанов на арешт. При затвердженні цих постанов (я в іншій справі був при доповіді Романішина матеріалів на арешт у кабінеті Бровкіна), Бровкін не *спромігся прочитати матеріали (виділення наше – Авт.)*, запропоновані до постанов. За 10 хвилин, які були потрібні для прочитання постанов на арешт, Бровкін вирішив долю п'яти осіб"(8, арк.76-78). Досить серйозні обвинувачення, які в інші часи могли б вирішити не тільки долю, але й життя Бровкіна.

Такі ж факти повідомляв й інший фігурант цієї справи – колишній заступник начальника 5-го Управління МДБ УРСР підполковник Романішин. У своєму поясненні він написав: «Щодо необґрунтованих арештів Зеленка, Райціна та Шехтмана, на арешт яких я дав згоду, пояснюю: 25 лютого 1953 р. колишнім заступником міністра державної безпеки УРСР Бровкіним мені, як заступнику начальника 5-го Управління, було надано вказівку терміново підготувати довідки на осіб, які розроблялися 5-м Управлінням та п'ятими відділами УМДБ для доповіді на наступний день секретареві ЦК КПУ Мельникову та міністру Івашутіну. При цьому Бровкін заявив мені, що Мельников хоче особисто ознайомитись із справами, бо в нас дуже погано йде робота

щодо викриття єврейського націоналістичного підпілля. На ранок 26 лютого 1953 р. у справах оперативного обліку на осіб, підозрюваних у провадженні єврейської націоналістичної діяльності, було складено до 30 довідок і в цей же день начальниками відділів та їхніми заступниками ці довідки доповідалися Мельникову та Івашутіну, у присутності Бровкіна, Бєляєва та мене» (8, арк.79-80).

Колишній заступник міністра держбезпеки Української РСР Бровкін із цих самих питань 29 травня 1953 р. дав таке пояснення: «З питання про арешти Зеленка, Райціна та Шехтмана можу повідомити наступне: постанова на арешт була підписана мною за поданням заступника начальника управління Романішина. Необґрунтованість, як зараз з'ясувалося, здійснених арештів можна пояснити лише моєю недосвідченістю. У той же час, найчастіше, крім мене, не було кому санкціонувати постанови, оскільки Івашутін часто бував у відрядженні, а Єсипенко займався слідчою частиною. Довідки для доповіді Івашутіну про агентурні матеріали, як пояснює Романішин, складалися, але не за один день, а приблизно за два і не служили підставою для арешту. Рішення про арешт не виносилося на нараді в Івашутіна, а обговорення мало характер інформаційного порядку. Про те, що найближчими днями, на основі арештів Зеленка, Шехтмана та Райціна, очікується вихід на націоналістичне підпілля, є вигадкою. Йшлося взагалі про викриття можливого націоналістичного підпілля. Жодного упередженого ставлення з мого боку до проведення арештів не було» (8, арк.81). Як бачимо, Бровкін пояснює все своєю недосвідченістю та спростовує деякі свідчення співробітників МДБ, які наводилися вище. Він заперечує, що після зроблених арештів планувався вихід на єврейське націоналістичне підпілля. Але ця його теза виглядає непереконливо. Усі учасники цієї справи, які дали вище наведені пояснення, діяли за схемою сталінських часів зразка 1937 року: є вказівка керівництва знайти єврейське націоналістичне підпілля, – значить знайдемо його, хоча, готуючи довідки, вони розуміли, що вони недостовірні, сфальшовані та фактично рокують на смерть кількох людей. Та про це вони тоді не задумувалися, – аби виконати вказівку і, можливо, отримати за це якусь нагороду чи заохочення (9, с.85).

О.М. Бровкіна знову переміщують у ЦК КПУ, заступником начальника відділу партійних, профспілкових та комсомольських органів ЦК КПУ. Як бачимо, його не судили за допущене беззаконня. Навіть не викреслили з номенклатури високопосадовців, але лише понизили в посаді, адже він був «свій», належав до партійно-радянської республіканської верхівки, і тому виведенню з її лав не підлягав.

Але після звільнення з посади, арешту та розстрілу П. Мешика, О. Бровкін вдруге повертається в МВС УРСР. У грудні 1953 (офіційно січні 1954) — квітні 1954 року він — заступник міністра внутрішніх справ Української РСР із кадрів (10).

7 січня 1954 р. міністр внутрішніх справ УРСР Т.А. Строкач у листі до міністра внутрішніх справ СРСР С.Н. Круглова писав, що «вороги народу Мешик і Мільштейн у першу чергу звільнили Бровкіна з посади»(6, арк.7), хоча, як ми бачили, це було зроблено через недосвідченість Бровкіна та його недостатню компетентність.

15 квітня 1954 р. О. М. Бровкіна знову призначають заступником міністра внутрішніх справ УРСР (квітень- травень – виконуючий обов'язки заступника міністра). З березня по серпень 1956 р. він також суміщував посади заступника міністра та начальника управління міліції республіки (3, с.43).

Про сферу діяльності Бровкіна на посаді заступника міністра внутрішніх справ УРСР можна судити, в основних рисах, з деяких документів, які він підписував за посадою, хоча зрозуміло, що він їх не готував, але можливо, враховуючи урок 1953 року під час урядування П. Мешика, хоча б читав.

Ось, наприклад, Директива МВС УРСР начальникам обласних і міських управлінь міліції щодо посилення боротьби зі злиденністю і жебрацтвом від 22 березня 1955 р., підписана полковником О.М. Бровкіним. У ній вказувалося, що перевіркою на місцях встановлено факти наявності в низці

органів міліції незадовільної роботи щодо боротьби з жебрацтвом.З метою мобілізації громадськості на боротьбу з жебрацтвом та бродяжництвом, працівники міліції під час виступів зі звітами перед населенням повинні були проводити роз'яснювальну роботу про необхідність припинення злидарювання та жебрацтва (11, арк.29-30).

Завдання та проблеми діяльності міліції розглядалися на зборах партактиву МВС України від 29 березня 1956 р. з порядком денним «Про підсумки XX з'їзду КПРС і завдання партійної організації міністерства» (доповідав перший заступник міністра внутрішніх справ Р.Є. Булдович).

Виступав і майбутній міністр, а тоді заступник міністра внутрішніх справ О.М. Бровкін. Він зазначив: «Погано керуємо роботою на місцях, слабо ведеться робота з розкраданнями та спекуляцією. Слабко також контролюємо дільничних уповноважених, є претензії до працівників Господарського управління. Серед цих претензій він відмітив те, що не обладнано приміщення ОВІР, і навіть не встановлено вентилятор (12, арк.8-9).(«Суттєвий» недолік, на який міг звернути увагу лише колишній господарник та людина, яка звикла до зручностей у побуті, перебуваючи на керівних посадах. Це зауваження також свідчить, до певної міри, про глибину мислення заступника міністра).

У 1956 р. відбулася зміна і очільника МВС УРСР. Т. А. Строкач, який обіймав цю посаду протягом 10 років, – у 1946–1956 (з невеликою перервою), 9 серпня 1956 р. був звільнений з посади міністра внутрішніх справ УРСР, «у зв'язку з переходом його на іншу роботу» (13, ст.121).

Міністром внутрішніх справ призначили О. М. Бровкіна (14, ст.122) , який до того встиг попрацювати під керівництвом того ж Строкача. Чому саме його призначили міністром, а не, скажімо, Р.Є. Булдовича, який був вищим за посадою, уже мав генеральське звання, а О. Бровкін був лише полковником? (До речі, Булдович до приходу в МВС теж був, як і Бровкін, господарником). Таке рішення щодо Бровкіна, як це часто буває в таким випадках, було суб'єктивним і залежало від думки того, хто його приймав. Можливо, це був М. Хрущов, який знав Бровкіна з попередньої партійної роботи в Україні, а можливо, – новий очільник республіки О. Кириченко, з яким теж працював Бровкін, або новий міністр внутрішніх справ СРСР М. П. Дудоров. Але ми схиляємося до другого варіанту, хоча це лише наше припущення.

У травні 1956 р. на Бровкіна була підготована атестація за підписом міністра внутрішніх справ Т.А. Строкача, щодо присвоєння позачергового спеціального звання комісар міліції II рангу, тобто з полковника, минуючи звання комісара міліції III рангу, але це подання не дало очікуваного для Бровкіна результату (6, арк.16-17).

З 1957 р. О. Бровкін – генерал внутрішньої служби III рангу, що прирівнювалося до військового звання генерал-майора.

Однією з основних форм керівництва протидією злочинності з боку МВС республіки була перевірка оперативно-службової діяльності окремих УВС областей з подальшим розглядом її результатів на колегії МВС. Так, 3 травня 1957 р. Колегія МВС УРСР під головуванням О. Бровкіна розглянула питання про результати перевірки оперативно-службової діяльності УВС виконкому Запорізької обласної ради депутатів трудящих. У цьому документі з грифом «таємно» зазначалося, що в роботі відповідного УВС є серйозні упущення і недоліки.У значної частини міських і районних відділів і відділень міліції, як і раніше, спостерігалася низька розкриваність кримінальних злочинів (Токмацький, Приазовський, Верхньо-Хортицький, Гуляй-Польський та інші РВМ); погано велася робота з розкриття раніше скоєних злочинів, у боротьбі з кримінальною злочинністю слабо використовувалася зовнішня служба міліції, недостатньо велася боротьба з розкраданнями соціалістичної власності та спекуляцією.

Колегія МВС вказала начальнику УВС виконкому Запорізької обласної ради депутатів трудящих Казакову на серйозні упущення і недоліки в оперативно-службовій діяльності УВС, зобов'язавши його бути більш вимогливим до своїх заступників і начальників відділів УВС і підвищити їхню відповідальність за доручені ділянки

роботи. Документ підписав Голова колегії МВС УРСР, міністр внутрішніх справ Української РСР полковник О. Бровкін (15, арк.167-172).

Недостатній рівень підбору кадрів у міліцію призводив до численних правопорушень серед її співробітників. Це видно, зокрема, з Доповідної записки міністра внутрішніх справ УРСР О. М. Бровкіна від 7 квітня 1959 р. «Про порушення законності в органах міліції Сталінської області», адресованої секретарю ЦК КПУ Л.І. Найдеку, де наголошувалося, що постанови ЦК КПРС від 29 січня 1958 р. «Про факти порушення законності в міліції» та ЦК КП України від 14 березня 1958 р. «Про факти порушення законності в установах міліції республіки» в цій області виконуються незадовільно.

У ній повідомлялося, що особливо ганебний випадок серед усіх злочинних діянь, вчинених працівниками міліції, трапився в Добропільському райвідділі міліції Сталінської області в листопаді 1958 р. Тут колишній слідчий райвідділу міліції Кузнєцов та міліціонер Коваленко незаконно затримали громадянина Троцького, до якого застосували фізичне насильство, після якого він помер у камері попереднього ув'язнення. Керівництво УВС Сталінської області (начальник М.С. Поперека) гостро не реагувало щодо цього факту грубого порушення та винуватих до кримінальної відповідальності не притягло. Безпідставні арешти, затримання та свавілля стосовно громадян мали місце з боку працівників міліції м. Макіївка, Єнакієво, Костянтинівка.

У першому кварталі 1959 р. були накладені дисциплінарні стягнення на 1119 співробітників міліції, а 14 притягнуто до кримінальної відповідальності (за такий же період 1958 р. – відповідно 1722 і 23 (16, арк.237-239).

Слід відзначити, що вище наведені факти були достатньо типовими для діяльності міліції того часу і супроводжували її протягом усієї її історії.

Треба підкреслити, що Олексій Бровкін має певний стосунок до початку досліджень історії міліції, яке відновилося в 1950-ті роки. Саме за його підписом вийшла перша з таких робіт – короткий нарис «Бойовий шлях української міліції», який було оприлюднено ще 1958 р.(17, с.58-60).

Тут досить пунктирно висвітлювалися основні віхи історії міліції України, починаючи з 1917 р.

Досить цікавим є документ з грифом «цілком таємно» – вказівка міністра внутрішніх справ О.М. Бровкіна начальникам УВС областей про посилення контролю за порядком видачі спеціальних номерних знаків на автомобілі від 22 липня 1957 р. У ньому відзначалося, що Секретаріат ЦК КП України постановою від 24 травня 1957 року наголосив, що в окремих областях Української РСР Державтоінспекціями видається багато спеціальних номерних знаків для легкових автомобілів, які на лінії органами міліції не контролюються, та зобов'язав МВС УРСР встановити необхідний порядок у видачі таких знаків. Для автомобілів, які обслуговували керівних працівників радянських та партійних органів і які не підлягали зупинці на лінії для перевірки, приписувалося виділити спеціальні номери, починаючи з 90-01 і далі. Номерні знаки – 90-01 і далі можна було видавати тільки на автомобілі, які обслуговували працівників, включених до спеціального переліку.

При цьому додавався перелік посад керівних працівників радянських та партійних органів, на автомобілі яких могли видаватись спеціальні номерні знаки. Сюди входили: 1. перші секретарі обкомів КП України; 2. секретарі обкомів КП України; 3. голови виконкомів обласних рад депутатів трудящих; 4. заступники голів облвиконкомів; 5. голови Рад народного господарства економічних районів та їх заступники; 6. секретарі міськкомів КП України в обласних центрах; 7. голови виконкомів міських рад депутатів трудящих обласних центрів, у Києві та Севастополі – також і заступники голів виконкомів міськрад; 8. командувачі військ військових округів; 9. начальники та заступники начальників Управлінь внутрішніх справ та КДБ при Раді Міністрів УРСР; 10. прокурори областей та міст в обласних центрах (18, арк.252-254).

Так чітко була визначена верхівка комуністично-державного апарату, яку ДАІ не могло зупиняти для перевірок, тобто вони були до певної міри винятком у Правилах дорожнього руху. Фактично, для них ці правила не діяли.

9 квітня 1962 р. було опубліковано Указ Президії Верховної Ради УРСР про увільнення О.М. Бровкіна від обов'язків міністра внутрішніх справ Української РСР (18, ст183). І.Л. Дегтярьов, який певний час працював у ЦК КПУ, а згодом був заступником міністра внутрішніх справ УРСР, згадував, що коли виникла необхідність призначити начальника Вищої школи МВС УРСР у Києві, він пропонував О.М. Бровкіну кілька кандидатур, але всі вони ним відхилялися, поскільки О.М. Бровкін подав заяву в ЦК КПУ про звільнення його з посади міністра внутрішніх справ і призначення начальником Вищої школи. Таке рішення було прийняте, і він працював начальником школи з 1962 по 1967 р.(20, с.247-248). У дійсності по 1968 р. включно (3, с.45).

Але не все було так просто. Щодо причин його відставки, є й інші, але неофіційні версії. За однією з них, Олексій Миколайович нібито використав службове становище і ресурси міністерства для дорогого коштовного ремонту власної квартири. За іншою – відставка міністра була викликана виявленими фактами корупції в системі МВС. Оперативним шляхом було встановлено, що керівник Управління виконання покарань збирав «чорну касу» і відправляв її до МВС. Для ретельного розслідування була створена спеціальна комісія ЦК КПУ. Під час слідчих дій кілька службовців різних структурних підрозділів МВС покінчили життя самогубством. Розслідування не довело причетності міністра до фактів корупції й хабарництва, але недогляд за підлеглими все ж таки був встановлений (3, с.44-45).

Завідувач відділу адміністративних органів ЦК КПУ Кузнєцов 2 березня 1962 р. підготував довідку про О. Бровкіна, подану для звільнення з посади міністра внутрішніх справ Української РСР. У ній вказувалося, що останнім часом міністерство та установи внутрішніх справ допустили серйозні недоліки в боротьбі з кримінальною злочинністю, порушеннями громадськими порядку і перевихованням засуджених. У довідці вказувалося, що на низькому рівні знаходиться оперативно-службова робота багатьох органів міліції з попередження злочинів. У 1961 р. було попереджено всього лише 3,8% від кількості зареєстрованих злочинів. У республіці залишається не розкритою значна кількість злочинів, вчинених у минулі роки, але дієвих заходів щодо їхнього розкриття та розшуку злочинців не зроблено. Органи міліції, їхні апарати ВБРСВ часто виявляли повільність і нерішучість у справі своєчасного викриття і припинення розкрадань соціалістичної власності. Використовуючи це, різного роду ділки та пройдисвіти роками розкрадали народне добро, наносили державі велику матеріальну шкоду. Повільно йшла перебудова роботи виправно-трудових установ. Трудове використання ув'язнених, як важливий засіб їхнього успішного виправлення та перевиховання, у багатьох випадках у колоніях організовувався погано, щомісячно не трудовикористовувалася значна частина ув'язнених.

Допускалися великі недоліки в роботі з підбору, розстановки та виховання кадрів. Серед працівників міліції не були викоренені ганебні факти порушень законності, зловживань, приховування від обліку нерозкритих злочинів, порушень службової дисципліни та аморальних проявів.

Заслухавши звіт Бровкіна, ЦК КП України визнав роботу міністерства внутрішніх справ УРСР з боротьби зі злочинністю, виправленню та перевихованню злочинців незадовільною.

У довідці вказувалося, що в тому, що були значні недоліки в роботі міністерства внутрішніх справ та його установ винен, в першу чергу, міністр Бровкін, який не зміг забезпечити перебудову їхньої діяльності у світлі вимог ЦК КПРС. Він часто некритично оцінював стан роботи підпорядкованих установ та підрозділів, глибоко не вникав в їхню роботу, допускав благодушність і самозаспокоєність, мало виявляв ініціативи в постановці та вирішенні засадничих питань щодо посилення боротьби зі зло-

чинністю та перевихования ув'язнених. на неодноразові вимоги ЦК КП України про необхідність всебічного покращення роботи органів МВС – суттєвих покращень не відбулося.

Висновок довідки був таким: «Вважаємо, що міністр Бровкін у подальшому не зможе забезпечити керівництво міністерством та установами внутрішніх справ республіки, у зв'язку з чим вноситься пропозиція про його звільнення від посади, яку він обіймає» (5, арк.57-59).

Слід підкреслити, що цей документ не відзначався конкретикою, мав достатньо загальний характер і такі недоліки можна було б написати будь-якому міністру внутрішніх справ у той час. Головна мета цього документа – обґрунтувати звільнення О. Бровкіна, що й було зроблено.

Зразу ж після звільнення з посади міністра, Бровкін у квітні 1962 р. звернувся до МВС з проханням про перезалік у вислугу років у МВС періоду роботи на виборних та відповідальних посадах у радянських та партійних органах (для підвищення пенсії). Йому нарахували цей період з 1939 р., додавши до вислуги років ще 13 років і 4 дні, але це не було затверджено МВС СРСР, якого тоді не існувало, а рішення могло стати чинним лише в такому випадку (6, арк.10-13,22).

У 1966 році «за багаторічну плідну роботу в партійних і радянських органах і у зв'язку з 60-річчям з дня народження» Бровкін був нагороджений Грамотою Президії Верховної ради України (Указ Президії ВР від 9 березня 1966 р.) (6, арк.8). Згодом (у жовтні 1968 р.) кандидатуру Бровкіна за підписом міністра МОГП УРСР І.Х Головченка подавали до нагородження знаком «Заслужений працівник МОГП» (6, арк.23).

22 квітня 1968 р. до секретаря ЦК КП України В.І. Дрозденка надійшов лист – заява від О. Бровкіна, де він писав, що рік тому переніс інфаркт міокарду, і це, а також вік (62 роки) не дозволяють йому працювати в повну силу на посаді начальника Вищої школи МОГП СРСР. Він вказав, що вже звертався до міністра охорони громадського порядку СРСР М.О. Щолокова з проханням звільнити його з цієї посади і звертається до керівництва ЦК КПУ також з клопотанням підтримати це своє рішення. Далі в листі він нагадував про те, що пропрацював у керівних органах держави 28 років, не маючи партійних стягнень. Також він просив передати його подяку першому секретареві ЦК КПУ П.Ю. Шелесту і переконував, що завжди був і буде відданим справі комуністичної партії (5, арк.64).28 червня 1968 р. міністр охорони громадського порядку УРСР І. Головченко звернувся до ЦК КПУ з клопотанням дати згоду на звільнення О. Бровкіна з посади начальника Вищої школи МОГП СРСР у зв'язку з переходом на пенсію за віком (5, арк.65). Прохання Бровкіна про перехід на пенсію задовільнили 29 жовтня того ж року. За ним були залишені військове звання, нагороди та право носити мундир.

Після відставки Олексій Бровкін очолив створену у 1968 р. ветеранську організацію центрального апарату МВС України та деякий час працював референтом (консультантом) ЦК КПУ, тобто можна констатувати, що його відставка була досить почесною, Бровкін залишався відносно шанованою людиною на Олімпі керівництва України – у ЦК КПУ.

Висновки

Підсумовуючи, слід відзначити, що в службовій кар'єрі Олексія Бровкіна було кілька етапів:1. 1939-1941 рр. – господарська робота з поступовим зростанням у посадах; 2. 1941-1951 рр.- керівна партійна робота, вершиною якої була посада заступника завідувача відділом машинобудування ЦК КПУ; 3.1951-1956 рр. (із незначною перервою – робота на посадах заступника міністра держбезпеки УРСР та заступника міністра внутрішніх справ УРСР; 4. 1956-1962 рр. – діяльність на посаді міністра внутрішніх справ УРСР – пік кар'єри; 5. 1962-1968 рр. – робота на посаді начальника Вищої школи МОГП СРСР. А далі – пенсія та залучення до консультування ЦК КПУ. Хоча О. Бровкін став міністром внутрішніх справ УРСР на підйомі «відлиги», коли було більше можливостей для реформування та

покращення роботи міністерства, яке він очолював, проте цього повною мірою не сталося. Це можна пояснити, зокрема, тим, що МВС республіки перебувало під контролем центральних органів СРСР та партійного керівництва, а з іншого боку, і сам Бровкін був постаттю пересічною, неяскравою, без видатних здібностей. Прикметно, що за свою роботу на посаді міністра він жодного разу не був нагороджений вищим керівництвом якимось орденом, що свідчило про невисоку оцінку його діяльності з боку очільників держави. Сама система відбору та висування кадрів у СРСР вимагала, перш за все, ретельних виконавців волі компартії, без особливих відхилень та творчих проявів. Олексій Бровкін був керівником МВС, але не його лідером.

Література

1. Бандурка О. М. Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України в 1917-2022 роках. Харків: Майдан,2022.544 с.

2. Бандурка О. М. Міністри теж люди. Харків: Майдан,2020. 299 с.

3. Бровкін Олексій Миколайович(1906-1983). Генерал внутрішньої служби III рангу // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.) : наук. вид. / авт. кол. : М.Г. Вербенський, О.Н. Ярмиш, В.О. Криволапчук, Т.О. Проценко, В.В. Ткаченко, В.М. Чисніков, Т.А. Плугатар, В.А. Довбня, О.В. Кожухар ; за заг. ред. А.Б. Авакова. К., 2016. Т. 6. : Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). К.–Х. : Мачулін, 2016. С.40-45.

4. Греченко В.А. Від генеральних секретарів до міністрів внутрішніх справ. *Наше право*.2022.№1.С.175.

5. Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. (ЦДАГОУ). Ф.1. Оп.62. Спр.1759. Арк.57.

6. Галузевий державний архів Міністерства внутрішніх справ України (ГДА МВС України). Ф.40.Оп.10.Спр.6.Арк..18.

7. Греченко В.А.Діяльність міністра внутрішніх справ Української РСР Павла Яковича Мешика (1953 р.). *Право і Безпека*.2024.№1. (92).С.66-77.

8. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ. Ф.16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 73–75.

9. Греченко В.А., Ярмиш О.Н. Міліція в Україні в період часткової лібералізації політичного режиму (березень 1953 – серпень 1962 рр): історико-правове дослідження: [монографія]. Харків: Промарт,2024.452 с.

10.Бровкін Олексій Миколайович. URL.: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (Дата звернення 10.05.2025).

11.ГДА МВС України. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 52. Арк. 29–30.

12. ЦДАГОУ. Ф.299. Оп.9. Спр.80. Арк.8-9.

13.Про увільнення Т.А. Строкача від обов'язків Міністра внутрішніх справ УРСР: указ Президії Верховної Ради УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*.1956.№10. Ст.121.

14. Про призначення О.М. Бровкіна Міністром внутрішніх справ УРСР: указ Президії Верховної Ради УРСР. *Відомості Верховної Ради УРСР*.1956.№10.Ст.122.

15.ГДА МВС України.Ф. 54. Оп. 1. Спр. 81. Арк. 167–172.

16.ГДА МВС України. Ф.3. Оп.1. Спр.203. Арк. 237-239.

17. Бровкин А. Бойовий шлях української міліції.*Радянська міліція*. 1958. № 12. С. 58-60.

18.ГДА МВС України. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 260. Арк. 252–254.

19.Про увільнення О.М. Бровкіна від обов'язків міністра внутрішніх справ УРСР: указ Президії Верховної Ради Української РСР 9 квітня 1962 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1962 № 15. Ст. 183.

20. Дегтярьов І.Л. Мої спогади про Київську Вищу школу // Національна академія внутрішніх справ України: люди, факти, події (1921-2001). /Я.Ю. Кондратьєв, О.Ф. Гіда, О.С. Городецький та ін. К.:НАВСУ, 2002.С.247-248.

SUMMARY

The article examines the activities of the Minister of Internal Affairs of the Ukrainian SSR, Oleksiy Brovkin (1906-1983). In his official career, we distinguish several main stages: 1. 1939-1941 – economic work, gradual growth in positions; 2. 1941-1951 – leadership party work, achieving the position of deputy head of the mechanical engineering department of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine; 3. 1951-1956 (with a slight break – work in the positions of Deputy Minister of State Security of the Ukrainian SSR and Deputy Minister of Internal Affairs of the Ukrainian SSR;4. 1956-1962 – activity as the Minister of Internal Affairs of the Ukrainian SSR – the peak of his career; 5. 1962-1968 – work as the head of the Higher School of the USSR Police. O. Brovkin was the Minister of Internal Affairs of the Ukrainian SSR during the period of the "thaw", when many spheres of state administration were being reformed, but he did not manage to significantly improve the work of the Ministry of Internal Affairs. This was due to the fact that the Ministry of Internal Affairs of the republic was under the control of the central bodies of the USSR, and on the other hand, Brovkin himself was an ordinary, unremarkable figure, without outstanding abilities. The system of selection and promotion of personnel in the USSR required meticulous executors of the will of the Communist Party, without creative manifestations. Alexei Brovkin was the head of the Ministry of Internal Affairs, but not its leader.